

“*Oz Büyücüsü*” Örneğinde Fantastik Çocuk Kitabı Çevirisi Üzerine¹

Dilek Altınkaya Nergis, Gülçin Uğur Aslankabaklı, İzmir

Öz

Çocuklara yönelik fantastik yazın çevirisi alanında yaptığımız bu çalışmada “*The Wonderful Wizard of Oz*” adlı yapıttan yola çıkarak, Türkçe’ye dört farklı çevirisi karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırmamız, çevirmenleri ve yayınevleri farklı olan fantastik çocuk kitabı çevirilerinde uyarlama yapılıp yapılmadığını belirlemeyi amaçlamıştır. Bu incelemenin ayrıca amacı fantastik çocuk kitapları çevirisinde uyarlamanın tek bir yöntem olarak kullanılmasının olumsuz yönüne dikkat çekmek, aynı zamanda da kitapların biçimsel ve içeriksel olarak iyileştirilmesine katkıda bulunmaktır. Çalışma neticesinde elde edilen verilerden sonuçlar çıkarılarak genel bir değerlendirme yapılmış ve çeşitli öneriler sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Fantastik Çocuk Edebiyatı, çeviri, uyarlama, çeviri normları, *Oz Büyücüsü*.

Abstract

“*The Wonderful Wizard of Oz*” as a Sample for a Study on the Translations of Children’s Fantasy

In this research, we handled four different translations of the children’s book “*The Wonderful Wizard of Oz*” and carried out a comparative examination. Our purpose is to determine whether or not a good adaptation exists in these four books translated by different translators and published in different publishing houses. The other aim of this research is to draw attention to the negative aspects of adaptation when used as an overall translation strategy and to contribute to the improvement of the content and form of the books at the same time. Furthermore, we think that our thesis may be helpful in realization of the significance of specialization in translating children’s books. In the final stage an overall assessment was made by subtracting meaningful results from the data obtained and various suggestions were presented.

Keywords: Children’s fantasy, translation, adaptation, norms in translation, *The Wonderful Wizard of Oz*.

Giriş

21. yüzyıl, Fantastik Edebiyat açısından dikkate değer gelişmelerle başlamıştır. Günümüz edebiyatında fantastik yapıtlar barındırdığı sıra dışı karakterler ve farklı dünyalarla hem yetişkinlerin hem de çocukların ilgisini daha fazla çekmektedir. “*Harry Potter*” (J. K. Rowling 1997-2007), “*Yüzüklerin Efendisi*” (J. R. R. Tolkien, 1954) veya “*Hobbit*” (J. R. R. Tolkien, 1937) gibi, genellikle yabancı dil kaynaklı yapıtların yarattığı kurmaca dünyalarda kimine göre bir kaçış yaşayan, kimine göre ise kendini yeniden keşfeden insanoğlunun fantastik türde yazılan yapıtlarla kolayca etkileşim haline girdiği açıktır. Bahsi geçen alanda verilen yapıtlar çok sayıda dile çevrilmiş, kitleleri peşinden sürüklemiş, ticari anlamda büyük bir piyasa oluşturmuştur. Söz

¹ Çalışma 2009 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde hazırlanan “*Fantastik Çocuk Kitabı Çevirilerine Bir Bakış: Oz Büyücüsü Örneği*” adlı henüz yayınlanmamış Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

konusu popülaritesi gittikçe artan akımdan yola çıkarak, çocuklara yönelik fantastik yazın çevirisi alanında yaptığımız araştırmada, ülkemizde çok tanınmayan ancak Amerikan Çocuk Edebiyatının önemli yapıtlarından olan ve öncüllük niteliği taşıyan *The Wonderful Wizard of Oz*² araştırılacak yapıt olarak seçilmiştir.

Seçilme nedenine gelince, araştırmamızın ilk basamağı olarak 1990-2000 yılları arasında Türkçeye çevrilmiş Fantastik Çocuk Kitapları bibliyografyası oluşturulması sırasında, güncel bir kitap olmamasına karşın pek azımızın bildiği bir kitap olarak karşımıza çıkmasıydı. Okul kitaplıklarında ve Milli Eğitim Bakanlığının ilköğretim öğrencilerine yönelik *100 Temel Yapıt* Listesinde³ yer almayan *Oz Büyücüsü* isimli kitabın belirli aralıklarla çevrilmiş olduğunu tespit ettik. Sonrasında kitabın geçmiş yıllardan günümüze ülkemizdeki tarihçesine baktığımızda ilk olarak 1989, son olarak da 2007 yılında dilimize aktarıldığını saptadık. Elde ettiğimiz bu bilgiler üzerine, 1939 yılındaki Metro-Goldwyn-Mayer yapımı filmiyle⁴ tüm dünyada tanınan ve *Children's Literature Association* tarafından 1976 yılında Amerika'nın son iki yüz yıldaki en iyi onbir kitabından⁵ biri seçilen Lyman Frank Baum'un *The Wonderful Wizard of Oz* isimli yapıtı araştırmaya değer bulduk.

Araştırmalarımız sonucunda Baum'un yapıtının ülkemize ilk girişi bir uyarlamayla gerçekleştiğini gördük. Zeynep Değirmencioğlu'nun başrolünü oynadığı *Ayşecik ve Sihirli Cüceler Rüyalar Ülkesinde*⁶ adıyla 1971'de sinemamıza uyarlanmış olan bu yapıt, Amerika'da yayımlandığı tarihten 89 yıl sonra edebiyat alanında da ülkemizde fark edilmiş olup, bu tarihten itibaren çocuk yayıncılarının gündeminde sürekli yer almıştır.

Türkiye'de çeviri çocuk edebiyatının tarihine baktığımızda yazınımıza kazandırılan ilk kitaplar arasında fantastik bir yapıt olan *Gulliver'in Gezileri* görülmektedir. Bu yapıtın 1872 yılında dilimize kazandırılışı uyarlama şeklinde olmuştur. O günden bugüne de uyarlamalar çocuk yazınımızda çeşitli nedenlerle hep yer almıştır. Çocuk yazınının her zaman müdahalelere açık bir alan olduğunu göz önünde bulundurarak ve ilk fantastik çeviri örneği olan *Gulliver'in Gezileri*'nin uyarlama olmasını da dikkate alarak *Oz Büyücüsü* adlı yapıtın Türkçe çevirilerinde uyarlamaya gidilip gidilmediğini saptamaya çalışacağız. Bunu yaparken araştırmamıza bir sınır çizerek farklı yayınevlerinden çıkan ve çevirmenleri farklı olan dört kitabı araştırma kapsamımıza aldık. Bu kapsamda yapıtın ilk ve son çevirileri ile matriks normları ışığında ön incelemede tespit ettiğimiz farklılıklar nedeniyle de Altın Kitaplar ve Epsilon Yayınevi çevirileri irdelenmeye alınacaktır.

Araştırmamız betimleyici çeviribilim çalışmalarıyla tanınan Gideon Toury'nin matriks ve metinsel-dilsel normları esas alınarak şekillendirilmiştir (bkz. Toury 1995: 56-59). Buna göre iki bölüme ayrılan araştırmamızda, yeterlik ya da kabul edilebilirliği

² Orijinal yapıt için bkz.: Lyman Frank Baum (1900): *The Wonderful Wizard of Oz*, Chicago, <http://etext.virginia.edu/toc/modeng/public/BauWiza.html>, (son erişim: 15.02.2015)

³ Yapıtların tam listesi için bkz. <http://www.meb.gov.tr/haberler/haberayrinti.asp?ID=924>, (son erişim: 15.02.2015).

⁴ Film ile ilgili detaylı bilgi için bkz. <http://www.imdb.com/title/tt0032138/>, (son erişim: 15.02.2015).

⁵ Tam liste için bkz. <http://home.comcast.net/~dwtaylor1/childrensliteeven.html>, (son erişim: 15.02.2015)

⁶ Film ile ilgili detaylı bilgi için bkz. <http://www.imdb.com/title/tt0066801/>, (son erişim: 15.02.2015).

belirlemek amacıyla ilk olarak kitapların biçimsel özellikleri değerlendirilecek, sonrasında ise kültür özgün kavramların çevirisinde izlenen yöntemler tespit edilmeye çalışılarak erek kültüre ya da kaynak kültür normlarına yakınlığın derecesi saptanmaya çalışılacaktır. Bir başka ifadeyle, matriks normlar ve metinsel-dilsel normlar ışığında, biçimin aktarımı ve kültürel öğelerin çevirisinde izlenen yollar belirlenerek metnin kabul edilebilirlik ya da yeterlik kutuplarından hangisine yakın olduğu belirlenmeye çalışılacaktır. Sonrasında ise metin incelemesine geçilecektir. İncelemeye esas metnimizin fantastik türde olması farklı problemleri de beraberinde getirmektedir. İşte bu araştırmamızda çevirmenlerin problemler karşısında yaptıkları seçimler öne çıkartılarak buldukları çözüm yolları örnekleneyecektir. İçerik incelememizde yer alan bu örneklerin yorumlanması ise normlar ile uyarlama kavramı esas alınarak, uyarlamanın şekilleri olan yerelleştirme-yabancılaştırma, çıkarma-ekleme, özetleme ve basitleştirme stratejileri ışığında değerlendirilecektir. Elde edilen veriler sonucu uyarlama kavramının yeterlik-kabul edilebilirlik, görünürlük-görünmezlik ve okunabilirlik kavramları ile ilişkisi irdelenecektir. Sonuç olarak, çevirmenlerin fantastik çocuk kitabı çevirilerinde uyarlama yoluna gidip gitmedikleri tespit edilecek, uyarlama yapan çevirmenlerin hangi stratejilerden yararlandıkları saptanıp, uyarlamanın nedenleri sorgulanacaktır.

Bu araştırmanın amacı, fantastik çocuk yazını çevirisinde uyarlamanın nedenleri ile sonuçlarına dikkat çekmek, çocuk kitaplarının içeriksel olduğu kadar biçimsel olarak da geliştirilmesi gerektiğine dair farkındalığı arttırmak ve sanılanın aksine çocuk kitabı çevirmenliğinin özel bir emek gerektirdiğini vurgulayarak, Türkiye’de çocuk kitabı yayıncılarının çocuğun beklentilerine uygun kitaplar yayımlamaları, ebeveyn ve öğretmenlerin de uygun kitaplar seçmeleri konusunda daha bilinçli olmaları yönünde bir katkı sağlayabilmektir.

Çocuk Edebiyatı Çevirisinde Normlar

Karşılaştırmalı araştırmamızda izlenecek çeviri normları Toury tarafından belirlenmiş olup, genel olarak tüm çevirilere yöneliktir. Ancak Desmidt çocuk edebiyatı çevirisi alanının normlar açısından daha karmaşık olduğunu söyleyerek bu normları şöyle sınıflandırmıştır:

1. Kaynak metinle ilgili normlar (kaynak metne ve yazara sadakat, kabul edilebilirlikten ziyade yeterlik kutbuna yakın olmaya çalışmak).
2. Edebi ve estetik normlar (yeterlikten ziyade kabul edilebilirlik kutbuna yakın olmaya çalışmak).
3. Ticari normlar (basım ve dağıtım ile ilgili durumlar).
4. Didaktik normlar (çocuğun entelektüel ve duygusal gelişimine uygun olmak).
5. Pedagojik normlar (çocuğun dilsel ve kavramsal gelişimine uygun olmak).
6. Teknik normlar (çocuk kitaplarının basımına özel durumlar, resimlerle ilgili kararlar).

(Desmidt 2006: 86)

Yukarıdaki normlar birbiriyle ilişki halindedir ve bazen birinin olması diğerinin ortadan kalkmasına sebep olmaktadır. Örneğin, eğer çevirmen pedagojik normlara kaynak metinle ilgili normlardan daha fazla öncelik veriyorsa, kısaltmalar yaparak içeriği, metnin biçimsel yapısını ve stilini değiştirebilir. Bu yöntemler kaynak metnin yapısını ve sanatsal değerini değiştirdiği için edebi normlara ters düşer (bkz. Desmidt 2006: 88).

Bize göre yukarıdaki sınıflandırmada yer alan ticari normlar ile teknik normlar dışında kalanlar Toury'nin metinsel-dilsel normları (bkz. Toury 1995: 56-59) içinde ele alınabilir. Bu doğrultuda tezimizde yer alan örnekler değerlendirilirken, Desmidt'in ticari ve teknik normlar haricindeki norm sınıflandırmaları metinsel-dilsel normların alt bir kavramı olarak kullanılacaktır.

Oz Büyücüsü Adlı Yapıtın Türk Çocuk Edebiyatındaki Yeri

Toury'nin çeviri süreci öncesi normları ışığında bir değerlendirme yapılacak olursa, *The Wonderful Wizard of Oz* adlı yapıt Türk yazınına ilk olarak 1989 yılında *Zümrüt Kent Oz Büyücüsü* adıyla Nihal Yeğinobalı'nın çevirisiyle Engin Yayıncılık tarafından kazandırılmıştır. Hemen ardından 1990 yılında Can Yayınları tarafından *Sihirbaz Oz* başlığı altında Hale Kuntay çevirisiyle okurun beğenisine sunulan kitabın ismi daha sonra yayınevi tarafından *Oz Büyücüsü* şeklinde değiştirilmiştir. Kitap 2009 yılına dek sırasıyla Altın Kitaplar (Çev: Feza Özgen), Remzi Kitabevi (Çev: Gürol Koca), Epsilon Yayınları (Çev: Bengi Pirim), Bordo Siyah Yayınları (Çev: Gürol Koca), İmge Kitabevi (Çev: Nihal Yeğinobalı) ve İş Bankası Kültür Yayınları (Çev: Volkan Yalçıntoklu)⁷ tarafından basılmıştır. Bunlardan Gürol Koca ve Nihal Yeğinobalı'nın çevirileri yayınevi değişikliğiyle yeniden basılmıştır. Serinin ilk ve en ünlü kitabı olan *The Wonderful Wizard of Oz* farklı yayınevleri tarafından yayımlanmış olmasına rağmen, serinin diğer 13 kitabından hiçbiri Türkçe'ye çevrilmemiştir. Bu durum ilk kitabın beklenen ilgiyle karşılanmaması nedeniyle ilişkilendirilebilir.

***The Wonderful Wizard Of Oz* Adlı Yapıtın Dört Çevirisinin Karşılaştırmalı İncelenmesi**

Çalışmamızın bu bölümünde Baum'un *The Wonderful Wizard of Oz*⁸ adlı yapıtının Türkçe'ye dört farklı çevirisi, karşılaştırmalı örneklerle kavramsal çerçeveyi çizen ögeler ışığında ele alınacaktır. Söz konusu inceleme, biçimsel inceleme ve içerik incelemesi olarak iki ana başlık altında yapılacaktır. Bunun nedeni, dilimize aktarılan çocuk edebiyatı yapıtlarında biçimin aktarımında izlenen yaklaşımı örneklemek ve çocuk edebiyatı yapıtlarında biçime verilen önemin arttırılmasının gerekliliğine dikkat çekmektir.

A. Kaynak ve Erek Metinlerin Biçimsel Özelliklerinin İncelenmesi

a. Kitap Kapaklarında Yer Alan Bilgiler

Dıştan içe doğru bir metot izleyerek dikkate sunacağımız kitapların ilk olarak kapaklarını inceleyeceğiz. *The Wonderful Wizard of Oz*'un Türkiye'deki yayınevlerinden çıkan çevirilerini incelediğimizde Altın Kitaplar'dan olan çevirinin (EM1) dış kapağında yazarın ve yapıtın ismine yer verilmiştir. EM1'in iç kapağında bu bilgilere çevirmenin adı da eklenerek "Türkçesi Feza Özgen" olarak belirtilmiştir ve "Gökkuşuğu Dizisi" içinde yer almaktadır. Engin Yayıncılık'tan çıkan kitapta (EM2) da

⁷ Araştırmamız boyunca Feza Özgen'in Altın Kitaplar'dan çıkan çevirisinden EM1, Nihal Yeğinobalı'nın Engin Yayıncılıktan çıkan çevirisinden EM2, Volkan Yalçıntoklu'nun İş Bankası Kültür Yayınları'ndan çıkan çevirisinden EM3 ve Bengi Pirim'in Epsilon Yayıncılıktan çıkan çevirisinden EM4 olarak bahsedilecektir.

⁸ Kaynak metnimizi temsil eden söz konusu yapıt bundan böyle KM olarak anılacaktır.

çevirmenin adı dış kapakta değil, iç kapakta “Türkçesi Nihal Yeğınobalı” olarak belirtilmiştir. yapıtın iç sayfalarında “Dünya Çocuk Klasikleri Dizisi” ifadesi yer almaktadır. İş Bankası Kültür Yayınları’nın kitabını (EM3) incelediğimizde çevirmen Volkan Yalçıntoklu’nun adının kapak üstünde “Çeviren” ibaresiyle yer aldığını ve kitabın kapağında “Çocuk Klasikleri” dendiğini görmekteyiz. Epsilon Yayınevi çevirisinde (EM4) ise kitabın dış kapağında çevirmenin adı yer almamakta, iç kapakta “Çeviri Bengi Pirim” şeklinde belirtilmektedir. Kitabın kapağında “Çocuk Klasikleri” ibaresi mevcuttur. Bu bilgilerin ışığında Türk çocuk yazınında da yapıtın bir klasik olarak kabul edildiğini söylememiz mümkündür. Söz konusu kitaplarda, çevirmenlerin adına yer verilmesi nedeniyle, çevirmenlerin bu noktada görünür olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Munday’in de ifade ettiği gibi çevirmenin görünürlüğünü araştırmanın bir yolu da, metnin üzerinde çevirmenin adının yer alıp almadığına bakmaktır (Munday 2001: 156). Çocuk yayını piyasasında çevirmenlerin hiçbir şekilde adının geçmediği kitapları düşündüğümüzde çevirmenin adına yer verilmesini oldukça olumlu bir durum olarak nitelendirebiliriz. Ancak çevirmenlerin mesleki özgeçmişine dair bilgi verilmemesini bir eksiklik olarak değerlendirmekteyiz.

b. Kitapların Dayanıklılığı

1900 yılında yayımlanan *The Wonderful Wizard of Oz* adlı yapıt kırmızı ciltli kapağa sahiptir. Bu ciltte sırt yazısı olarak kitabın ve yazarın adı yer almaktadır. Bunun içinde ise renkli bir kapak daha mevcuttur. Bu kapakta kitabın, yazarın ve illüstratörün adı yazmaktadır⁹. İncelememiz kapsamındaki dört kitabı dayanıklılık ölçütü açısından KM ile karşılaştırdığımızda, KM’ye benzer şekilde en sağlam olanın cilt kapaklarıyla İş Bankası Kültür Yayınları’na ait olan kitap (EM3) olduğunu görmekteyiz. Ayrıca kitabın cildi dikişlidir. Pek tabii ki bu durum kitabın fiyatına yansımış olup, yayınevi üç ay sonra ciltli olmayan, karton kapaklı ve saman kâğıda basılı daha ekonomik fiyatlı bir baskıyı piyasaya sürmüştür. İki baskının fiyatları arasında ciddi bir fark olduğundan, burada yayınevinin ticari kaygılarının etkili olduğunu söyleyebiliriz.

EM4 olarak adlandırdığımız Epsilon Yayınevi tarafından yayımlanan kitap kabartmalı süslemesi olan, renkli kapağıyla çocukların ilgisini çekebilecek nitelikte ve orta dayanıklılıkta bir kitaptır.

Engin Yayıncılık’a ait olan kitap (EM2) ise saman kâğıda basılmış ve kolay dağılabilecek niteliktedir. Aynı durum Altın Kitapların piyasaya sürdüğü yapıt (EM1) için de geçerlidir. Sonuç olarak, EM1, EM2 ve EM4’ün KM’den daha az dayanıklı olmasını, Desmidt’in çocuk yayınlarıyla ilgili bahsettiği ticari normlarla ilişkilendirebiliriz.

Yayınevlerinin, ailelerin çocuk kitaplarına ayırdığı bütçe doğrultusunda, daha düşük kalitede kitaplar piyasaya sürdüğünü söylememiz mümkündür. Çocuk yayıncılığına uygun kalitede kitap piyasaya süren EM3’ün yayınevinin de sonrasında kaliteyi düşürmesi piyasa şartlarına uyum sağlamaya çalıştığını gösteren çarpıcı bir eğilimdir.

⁹ Yapıtın orijinali için bkz. <http://etext.virginia.edu/toc/modeng/public/BauWiza.html> (son erişim tarihi: 15.02.2015)

c. Kitapların Görsel Yönü: Resimler

Çocuk kitaplarının özellikleriyle ilgili çocuklara yönelik yapıtların en önemli unsurlarından biri de elbette resimlemedir. Resimler çocuk kitaplarının vazgeçilmez öğeleridir. Nitekim resim, çocuk edebiyatını yetişkin edebiyatından farklı kılan en önemli hususlardan biridir kuşkusuz. Resimlerin sayısı da hedeflenen kitleye göre değişir. Yaş arttıkça resimlerin sayısı azalabilir, ancak Bilgin'in de dediği gibi, "hiçbir zaman kitaplar tamamen resimsiz olmamalıdır" (Bilgin 1983: 89). Bir başka deyişle çocuk kitaplarında mutlaka görsel ve estetik öğeler bulunmalıdır. Sever daha geniş bir bakış açısıyla yapıtın başarısını içerik ve dış yapıyla bir bütün olarak değerlendirir ve "Çocuk edebiyatı yapıtı, tasarım ve içerik (içyapı) özelliklerinin birbirini bütünlemedeki başarısıyla nitelik kazanır" (Sever 2007: 47) der.

Çocuk kitaplarındaki resimlerin çeşitli işlevleri vardır. Her şeyden önce bunlar çocuğun sanatla ilk karşılaşması olup, çocuğun yaratıcılığını ortaya çıkarmada etkilidirler. Bu yüzden ki çocuk kitabı çizerleri tıpkı yazarlar gibi büyük bir sorumluluk taşımaktadırlar (bkz. Yetim 2006: 53). Resimlerin ikinci bir işlevi de kitapları çok daha eğlenceli hale getirmeleridir. Çünkü resimler çizgileriyle, renkleriyle, şekilleriyle okuyucusuna zevk vererek onların ilgisini çeker ve bir metne canlılık kazandırmada resimlerin sihirli bir gücü vardır. Dilidüzgün de çocuk kitaplarındaki resimlerin fonksiyonunu "sözlerle anlatılan düşünceler, görsel öğe ve renklerin yardımıyla ete kemiğe bürünür" (Dilidüzgün 2007: 112) şeklinde belirtmektedir. Çocuk yazını yapıtlarının çok uyarıcı bir nitelik taşıması için söz konusu resimlerin de belli özelliklere sahip olması gerekir. Resimler özgün olmalı, çocukların ilgisini çekebilmeli, metnin anlamını tamamlamalı, sözcüklerle ifade edilemeyenleri sezdirebilmeli, metinde anlatılanların çocuğun belleğinde canlandırılmasına yardımcı olmalı, metne yorum katabilmeli, yeni anlamlar yükleyebilmeli, çocuğu eğlendirmeli, güldürmeli, düşündürmeli, estetik özellikler taşımalı ve çocukta resim yapma isteği uyandırmalıdır (bkz. Sever 2007: 46-47). Görüldüğü gibi, çocuk kitaplarının resimlenmesi de tıpkı yazılması ve çevirisi gibi özel bir uzmanlık gerektirmektedir.

Söz konusu fantastik türdeki yapıtlar olduğunda, farklı karakterlerin zihinde canlanmasını sağlamak adına resimlemenin ayrı bir önemi vardır (bkz. Bertills 2003: 140). Ancak bu düşünceye karşı görüşler de yok değildir. Örneğin, fantastik türün büyük isimlerinden J. R. R. Tolkien günümüz resimlemeye karşı bir yazardı. Çünkü ancak böylelikle çocukların rahatsız olmayacakları imgeleri zihinlerinde oluşturabileceklerine inanırdı (bkz. Gangi 2004: 140).

Tolkien'den farklı bir bakış açısı olan Lyman Frank Baum ise fantastik öyküsünün anlatımını ve estetik değerini zenginleştirmede resimlemenin önemine inanan bir yazardı. Bu nedenle kitabında gerek tam sayfa gerekse küçük resimlere yer vermiştir. Hatta bazı yerlerde iki tam sayfa resimlemeler de yer almaktadır. yapıtın başarısında kitabın illüstratörü William Wallace Denslow'un büyük payı vardır. Denslow, Baum'un modern resimli bir kitap yaratma konusundaki vizyonuna sahip bir sanatçı olarak, zamanının ötesinde bir güzellikte olan bir yapıt basılmasını sağlamıştır (bkz. Bouslough 2007: 190, 261, 279 vd.). Yaşları aynı olan Baum ve Denslow'un tanışması 1898 yılında Chicago Press Club'da olmuştur. Ülke çapında dolaşarak tiyatro posterleri çizimi ya da gazeteler için çizim yapmak gibi farklı işlerde çalışan Denslow kariyerinde çok sayıda kitabın resimlemesini yapmakla birlikte Baum'un 1899 yılında yayımlanan

Father Goose, His Book isimli kitabına kadar hiç çocuk kitabı resimlememiştir. Nazik, duygusal ve pozitif bir kişi olan Baum'un aksine alaycı ve saldırgan bir yapısı olan Denslow ile Baum dengeli bir ilişki yakalayarak uyumlu bir şekilde çalışmayı başarmışlardır (bkz. Hearn 2000: xxviii). Baum'un hedefi, yapıtın önsözünde de belirttiği üzere, okuyucu kitlesini ürkütmekten, korkutmaktan kaçınmaktır. Denslow da aynı doğrultuda çizimlerini yaparken Dorothy'nin tehlikelere çok yaklaştığı anları ya da Korkak Aslan'ın canavarla mücadelesi gibi çocukları kaygılandırabilecek sahneleri çizmekten kaçınmıştır. Çizgi film gibi bir sıcaklığı olan Denslow resimlerinde, Baum'un uzun uzun anlatmaktan kaçındığı detaylar doldurulmuştur. Ayrıca bazı bölümlerde o bölümün havasını hissettirmek amacıyla görsel simgeler kullanmıştır. Yapıtı sıradışı kılan özelliklerden biri de metin ve resimlerin bütünleşmesi açısından her bölümün başında bir karakter resmi çıkmasıdır. Hiç siyah beyaz resim içermeyen ve adeta bir renk cümbüşü sergileyen kitapta Denslow resimlerinin arka fonunda her bölüme özgü olayların geçtiği yerlerle ilgili farklı renkler seçerek kitaba ayrı bir eğlence katmıştır (bkz. Bouslough: 2007, 7, 131, 192, 239, 240, 246, 257, 252). Baum'un yapıtını sonraki yıllarda Denslow'dan farklı sanatçılar da resimlemesine rağmen hiçbiri Baum ve Denslow'un bir arada çalışmasıyla yarattığı etkiyi yaratamamışlardır. Bu başarıda Denslow'un sanatçı kişiliğinin yanı sıra Baum'un gazetecilikten gelme tecrübesinin de payı yadsınamaz (bkz. O'Neal Riley 1988: 62).

Kitabın orijinalinin tasarımıyla ne kadar öncü bir yapıt olduğuna değindikten sonra, bunun Türkçe baskılara ne şekilde yansıdığını irdeleyeceğiz. Çocuklara yönelik kitapların dilimize aktarımında resimlerin aktarımının da çok önemli bir unsur olduğunu düşünmekteyiz. Resimlere yönelik karşılaştırmamızda ilk olarak kapak resimleri incelenecektir. Denslow okuyucunun ilgisini çekmede ve karakterler ile hikâyenin geçtiği yeri sunmada kapak resminin gücünün farkında olduğu için kapak resminde bunlara yer vermiştir (bkz. Bouslough 2007: 242). Denslow'un bakış açısıyla incelememize esas kitap kapaklarına baktığımızda, sadece EM4'de buna uyulduğunu ve serüveni yaşayan beş kahramana da yer verildiğini görüyoruz. Bu kapak resmini yapan kişinin adı verilmemekle birlikte, resmin Bordo Resim Atölyesi tarafından hazırlandığı iç sayfada belirtilmektedir. EM1'de ise Toto hariç bir kahraman eksikle, macerayı yaşayan dört kişinin resmine yer verilmiştir. EM3'ün kapağında başkahramanlardan Dorothy ile köpeği Toto'nun resmi varken, Aslan, Teneke Adam ve Korkuluk'a yer verilmemiştir. KM, EM1 ve EM4'de yapıtın fantastik bir yapıt olduğuna dair ipucu varken, EM3'de bu yoktur. EM2'de ise ön kapak ve arka kapakta hiçbir kahramanın resmine yer verilmemiş, arka kapakta evin hortumunda yükselişi resmedilmiştir. Bu resimle yapıtın fantastik boyutuna dair bir izlenim edinilmekte, ancak yapıtta yer alan kişilerle ilgili bir imge çocuk okuyucunun zihninde oluşmamaktadır.

Kitap kapaklarını inceledikten sonra ikinci basamağımız olan kitapların içinde yer alan resimlerle ilgili değerlendirmemize geçeceğiz. EM1 ve EM4'de resim olmadığı için resimleyen adı da yoktur. Resimli olan kitaplarımızı incelediğimizde ise EM2'de resimleyen isminin olmadığını görmekteyiz. Resimlerde ilk dikkatimizi çeken nokta yukarıda belirttiğimiz Denslow'un çizmekten kaçındığı kaygılandırıcı olabilecek sahnelere bu kitapta yer verilmesidir. Örneğin sayfa 39'da Aslan'ın Korkuluk'a saldırdığı sahne, sayfa 59'da ise yaban kedisinin tarla faresine saldırısı resmedilmiştir. Bunlar çocukları kaygılandırabilecek resimler olarak nitelendirilebilir. Buna ek olarak KM ile kıyaslandığında bu kitapta oldukça az sayıda resim bulunmaktadır. Ayrıca her

bölümün girişinde bulunan o bölümdeki ana karakterlerle ilgili resimler de bu kitapta yer almamaktadır. EM3'ü incelediğimizde ise kitapta belirtildiği gibi Denslow'un orijinal resimlerinin yapıtta kullanıldığını görmekteyiz. Sayı olarak KM'e göre azaltılmış olan bu resimler, KM'den farklı olarak siyah beyaz kullanılmıştır. Ancak çizgiler son derece net ve çocuğun beğenisini kazanabilecek niteliktedir. Bölümlerin başında yer alan resimler de bu kitapta kullanılmış ve bu anlamda aslına uygunluk sağlanmıştır.

Sonuç olarak kitapların biçimsel özelliklerini inceleyip değerlendirdiğimizde, teknik normlar açısından EM2'nin KM ile örtüşmediğini, fakat EM3'de KM'deki yapının korunmaya çalışıldığını ve KM'deki özelliklerin bir kısmının erek metne aktarıldığını söyleyebiliriz. EM1 ve EM4'de ise hiç resme yer verilmemiş olması nedeniyle hem teknik normlar açısından KM ile ciddi bir farklılık oluşmakta hem de çocuk yazını özellikleri göz önünde bulundurulduğunda bu durum büyük bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

B. Kaynak ve Erek Metinlerin İçerik Açısından İncelenmesi

Bu bölümde uyarılamanın şekilleri olan yerelleştirme-yabancılaştırma, çıkarma-ekleme, basitleştirme (genelleştirme) ve özetleme ile ilgili örnekler verilecektir.

a. Yerelleştirme ve Yabancılaştırma

Tablo 1: Kültürel Öğelerden Şarkıların Aktarımı

KM	<i>When the Scarecrow found himself among his friends again, he was so happy that he hugged them all, even the Lion and Toto; and as they walked along he sang "Tol-de-ri-de-oh!" at every step, he felt so gay. (s. 138)</i>
EM1	<i>Korkuluk Amca kendini tekrar arkadaşlarının arasında bulunca öyle sevinmiş ki, hepsini, hatta Tonton'la Aslan Bey'i de, teker teker öpmüş. Yürürlerken sevincinden hoplayıp, zıplıyor, durmadan şarkı söylüyormuş.(s. 56)</i>
EM2	<i>Korkuluk kendini gene dostlarının arasında bulunca öyle bir sevindi, öyle bir sevindi ki her biriyle kucaklaştı; Aslan'la Toto'nun bile boynuna sarıldı. Yeniden yürümeye başladıkları zaman da her adımda, "Tray-lay-lom, nay nay nom," diye türkü söylüyordu; öylesine kıvançlıydı! (s. 54-55)</i>
EM3	<i>Korkuluk arkadaşlarına yeniden kavuştuğuna o kadar mutlu oldu ki, Toto ve Aslan da dahil hepsini tek tek kucakladı, yürümeye başladıklarında neşesinden yerinde duramıyor ve şarkı söylüyordu, "Lay-lara-lay-lom." (s. 64)</i>
EM4	<i>Korkuluk kendini yine arkadaşlarının yanında bulunca o kadar sevindi ki hepsini kucakladı. Yol boyunca "To-de-ri-de-oh!" diye şarkılar söyledi. Çok mutluydu. (s. 49)</i>

Şarkılar ve türküler bir toplumun kültürünü yansıtan öğelerdendir. Tablo 1'deki örnekte, KM'de Korkuluk "Tol-de-ri-de-oh!" diye şarkı söylemektedir. Hearn bu sözlerin 17. yüzyıla ait bir halk şarkısının nakaratına benzediğine dikkat çeker. Bu şarkının sözleri şöyledir:

*With a heigh ho! The carrion crow!
Sing tol de rol, de riddle row! (Hearn 2000: 139)*

Korkuluğun bu şarkısına bir diğer kaynak ise N. N. Razgovorova tarafından gösterilmiştir. Aslında şarkı Amerika'nın çeşitli yerlerinde bilinen "The Ox-Driving Song"un nakaratıdır:

To my roll, to my roll, to my ride-e-o
To my rid-e-u, to my reed-e-o,
To my roll, to my roll, to my ri-de-e-o (Hearn 2000: 139)

EM1'de çevirmen şarkıyı çıkarmıştır. EM2'de "Tray-lay-lom, nay nay nom", EM3'de "Lay- lara- lay- lom" şeklinde Türkçeleştirmeye gidilmiştir. EM4'de ise bu şarkı okuyucuya "To-de-ri-de-oh!" olarak aktarılmıştır. Bu ifadenin sadece bir harf eksiğiyle aynen yer alması, baskıdaki bir hatadan kaynaklanmış olabilir. Bir başka deyişle çevirmen bunu KM'deki ile aynı bırakmış olabilir. Venuti'nin görünürlük- görünmezlik ilkesine bakışı ışığında (bkz. Venuti 1995: 1, 2, 5) söz konusu örneği değerlendirdiğimizde EM1, EM2 ve EM3'ün çevirmenleri "görünmez" olmayı tercih ederken, EM4'ün çevirmeni "görünür" olmuştur. Çünkü Venuti'ye göre metnin akıcı olması çevirmenin görünmez olması anlamına gelir. Yukarıdaki örneği okunabilirlik kavramı çerçevesinde değerlendirecek olursak, Klingberg'in uyarılama artıka okunabilirliğin kolaylaştığı görüşünden yola çıkarak EM4'ün okunabilirliğinin diğer erek metinlerden düşük olduğunu söyleyebiliriz.

Yine kültürel öğelerden olan yiyecek isimlerinin çevirileri ile ilgili şu örnekleri belirledik:

Tablo 2: Yiyecek İsimleri

KM	EM1	EM2	EM3	EM4
porridge	----	lezzetli bir tas çorba	Lapa	lapa
nice white bread	-----	pamuk gibi bir ekmek	beyaz ekmek	bir tabak beyaz ekmek

Tablo 2'de çevirmenlerin karşılaştığı sorunlardan biri olan yiyecek adlarının çevirisiyle ilgili farklılıklar çarpıcıdır. Yukarıdaki tabloda, ilk örnekte Amerikan kültürüne has bir yemekten bahsedilmektedir. Erek okur kitlesi çocuklar olan çevirmen bu noktada bir problemle karşı karşıyadır. EM1'de çevirmenin uyguladığı strateji, kaynak kültüre ait bu öğeyi çıkarmak olmuştur. Yiyecek isimleri yerine genel bir ifade olan "yemekler" (EM1, s. 69) kullanılmıştır. EM2'nin çevirmeni ise daha farklı bir yaklaşım izleyerek yerelleştirme yoluna gitmiştir. Tablo15'deki örnekte KM'e ait bir kültürel öğe olan "porridge" (s. 167) yani yulaf lapası yerine erek kültüre uygun olarak EM2'de "bir tas çorba" (s. 70) tercih edilmiştir. Erek kültüre yabancı olmayan sahanda yumurta ifadesine ise çevirmen aynen yer vermiştir. Buna ek olarak "a plate of white nice bread" (KM, s. 167) yerine "pamuk gibi bir ekmek" (EM2, s. 70) ifadesini kullanarak, Türk diline özgü bir benzetmeyle metnini zenginleştirmiştir. EM1 ve EM2'de izlenen yerelleştirme stratejileri sonucunda kültürel öğelerin yitirilmesi şeklinde bir sorun ortaya çıkmaktadır. Aslan'ın da vurguladığı gibi "Yazınsal metinlerin en önemli özelliği ait olduğu kültürü en canlı, en güzel ve en çarpıcı bir biçimde yansıtması nedeniyle

başka kültürleri tanıma ve öz kültürü tanıtmının da etkili aracı olmasıdır” (Aslan 2002: 138).

Ancak EM1 ve EM2’de izlenen bu çevirmen stratejileri sonucu kaynak kültüre ait öğeler yitirilmiştir. Çevirmenler metinlerinde Toral-Barda’nın da değindiği gibi uyarlamının bir biçimi olan varış kültürünün yabancı olmadığı imgeleri kullanmayı tercih etmiştir (bkz. Toral-Barda 1998: 119-127). Ancak bu durum çevirmenin “diller arasında aracı değil, kültürel bir aktarımı sağlama sorumluluğunu taşıyan bir uzman” (Tosun 2002: 221) olduğunu vurgulayan görüşe ters düşmektedir. Zira bu iki metinde çevirmenler kültürel aktarımı gerçekleştirememişlerdir. EM3 ve EM4’de ise ilk olarak “porridge”in yulaftan yapılmış olduğu bilgisine yer verilmeyip sadece “lapa” (KM, s. 61) olarak aktarılmıştır. Sonrasında aslanın yulaftan yapılmış olan bu lapayı sevmediği açıklanmıştır. Bu durum Savaş’ın da değindiği okunabilirliği etkileyen faktörlerden içerikle ilgili bir örnektir. Burada her iki metnin çevirmeni de, metnin okunabilirliğini arttıran bir yol izlemiştir Şayet çevirmen “yulaf lapası” diye bir aktarımda bulunsaydı, içerik olarak metnin okunabilirliği azalabilirdi. Okuyucular ise her daim kendi kültürlerine ait öğelerin yer aldığı metinleri daha hızlı okumakta ve bu metinlerle ilgili bilgiler daha fazla akılda kalmaktadır. Bu görüş de yerelleştirmenin okunabilirliği arttırdığı şeklinde yorumlanabilir.

b. Çıkarma ve Eklemeler

Tablo 3: Dorothy’nin Yaşadığı Yer ve Akrabaları

KM	<i>Dorothy lived in the midst of the great Kansas prairies, with Uncle Henry, who was a farmer, and Aunt Em, who was the farmer's wife. (s. 11)</i>
EM1	<i>Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, memleketin birinde adına Ali Dayı derler bir köylücük varmış; eşi Emine Bacı, bir de Fatmagül’le küçücük evlerinde mutlu kutlu yaşarlarmış. (s. 5)</i>
EM2	<i>Dorothyler’in oturduğu yer, Kansas’ın o uçsuz bucaksız, ağaçsız otluklarının ortasındaydı. Dorothy, çiftçi olan Henry Amca ve çiftçinin karısı olan Emm Yenge ile birlikte oturuyordu. (s. 5)</i>
EM3	<i>Dorothy uçsuz bucaksız Kansas çayırlarında çiftçilik yapan Henry Enişte ve Em Teyze’yle birlikte yaşıyordu. (s. 1)</i>
EM4	<i>Dorothy, çiftçi olan Henry Dayı ve onun karısı Em Yenge ile birlikte büyük Kansas bozkırının ortasında yaşıyordu. (s. 5)</i>

Üstteki tabloda yer alan cümle yapının başkahramanını tanıtan, bu nedenle de kitabın kurgusu açısından son derece önemli bir cümledir. Bu cümlenin çevirilerinde hem çıkarma hem de eklemeler göze çarpmaktadır. KM’de Dorothy’nin Kansas’ta yaşadığı belirtilmesine rağmen EM1’de bu çıkarılmış ve “memleketin birinde” (EM1, 5) ifadesine yer verilmiştir. Shavit’in çocuklar tarafından anlaşılacak öğelerin çevirmenlerce değiştirildiğine dair açıklamasını göz önünde bulundurduğumuzda,

çevirmenin çocukların bilmediği bir yer olan Kansas'ı değiştirme yoluna gittiğini söyleyebiliriz (bkz. Shavit 1978: 24). Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi fantastik türün özelliklerinden biri yer ve zamanın gerçekle bağlantısının kurulmasıdır. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde çevirmenin söz konusu yaklaşımı, fantastik türün özelliklerinden birini çıkarma anlamına gelmektedir. Yer bilgisinin çıkarılmasına ek olarak KM'de yer alan "farmer" (KM, s. 11) kelimesi yerine "köylücük" (EM1, s. 5) kelimesi kullanılarak, Dorothy'nin amcasının mesleği ile ilgili bilgi çıkarılmaktadır. Sonrasında da "Ali Dayı bile işe gitmemiş..." (EM1, s. 7) ifadesiyle Ali Dayı'nın başka bir işi olduğuna dair bir izlenim verilmektedir. Oysaki orijinal metinde "Uncle Henry" çiftçidir. Yine aynı cümleden yola çıktığımızda, KM'nin bu ilk cümlesinde masalarda kullanılan söz öbeklerine yer verilmemesine rağmen EM1'de Türk masal geleneğinde kullanılan "Evvel zaman içinde kalbur saman içinde" ifadesi görülmektedir. Dilidüzgün'ün bu konuda söylediği "bütün masallar belli anlatım biçimleri ile anlatılır, yazılır. 'Bir varmış bir yokmuş', 'evvel zaman içinde kalbur saman içinde' gibi masala başlama biçimlerinin yanı sıra belli dilsel kullanımlar bütün masalarda egemendir" (Dilidüzgün 2007: 43) sözlerinden hareket ettiğimizde de EM1'de masala özgü anlatım kalıbı kullanıldığını söyleyebiliriz. Masallardaki bu kullanımı Boratav şu sözleriyle açıklamaktadır:

"Masal başı, yani tekerleme, bütünüyle kelime oyunlarından, birbiriyle pek ilgisi olmayan, ama dinleyicinin ilgisini masala çekmek için bir araya getirilmiş kelimelerdir. Tekerlemenin asıl güzelliği ise, bu birbiriyle ilgisiz kelimelerin bir araya getirilişindeki düzen ustalığındadır."

(Boratav 2003: 58)

Yukarıdaki sözlerden, EM1'de çocukların ilgisini çekmek için bu tekerlemenin kullanıldığı sonucuna varıyoruz. Çevirmenin, yazardan farklı bir üslup kullanacağı bu tercihten anlaşılmaktadır. Yukarıda değindiğimiz üzere çevirmenin KM'deki yer bilgisini çıkarması da masalın bir başka özelliğidir. Bu noktada EM1, diğer çevirilerden farklılık göstermektedir. Masalların bir diğer özelliği ise Demirkan'ın belirttiği gibi "kural halinde hep duyulan geçmiş zaman kipi" (Demirkan 2005: 412) kullanılmasıdır. EM1'de çevirmen -miş'li geçmiş zaman kullanarak masal türünün bu özelliğine de uymuştur. Bu bilgilerin ışığında EM1'de masal türünün özelliklerine rastlandığı söylenebilir. Bunun dışında çevirmen "köylücük-küçücük" (EM1, 5), "mutlu-kutlu" (EM1, s. 5) kelimelerinde uyalara yer vererek bir ses uyumu ve şiirsellik yakalamaya çalışmıştır. Oğuzkan bu konuda şöyle der: "Üslubu belirleyen etmenlerin başında şüphesiz kullanılan dil ve onun sözcükleri gelir. Cümle yapısı, seçilen sözcüklerin arasındaki anlam ve ses ilişkileri, başvurulan deyimler hepsi üsluba ayrı bir kişilik kazandırır" (Oğuzkan 2006: 378). Yani çevirmenin bu ses uyumlarını yakalamaya çalışması bize üslubu hakkında bilgi vermektedir. Kakınç'ın da belirttiği gibi "masal çocuğa tam algılama çağına anadilinin tadını duyurur, kıvraklığını, inceliklerini, zenginliklerini öğretir" (Kakınç 1979: 299). Buna göre çevirmen masalsı bir anlatım tercih ederek dilin inceliklerini çocuğa sezdirmeye çalışmaktadır. "mutlu kutlu" (EM1, s. 5) öbeğiyle ilgili bir başka husus ise bunun eklenmiş bir bilgi olmasıdır. Çünkü KM'de mutlu bir yuvadan bahsedilmemektedir. Bu yönüyle de EM1, incelememize konu olan diğer üç çeviriden farklıdır.

KM ve EM2'yi tabloda yer verdiğimiz cümle doğrultusunda karşılaştırdığımızda gözümüze çarpan büyük farklılık "Kansas'ın o uçsuz bucaksız, ağaçsız otluklarının"

(EM2, s. 5) ifadesidir. Baum, cümlesinde yalnızca çayır anlamına gelen “prairie” (KM, s. 11) kelimesini kullanmıştır. Fakat EM2’nin çevirmeni bunu açıklayıcı bir sıfat tamlaması haline getirmiş ve otluk kelimesini tercih etmiştir. Çevirmenin bu yaklaşımının nedeni Türkçe’de çayır kelimesinin olumsuz bir anlam çağrıştırmaması olabilir. Kansas’ın coğrafi özelliğini, kaynak kültüre yabancı olan okuyucu kitlesinin tam anlamıyla kavrayabilmesini isteyerek böyle bir açıklamaya gitmiş olabilir. EM4’ün çevirmeni ise bu anlamı “bozkır” (EM4, s. 5) kelimesiyle karşılamıştır. Zira bozkır TDK’ya göre “Kurakçıl otsu bitkilerden oluşan, sıcak ve ılıman iklimlerde geniş alanlara yayılan, ağaçsız doğal alan, step” (TDK 2005: 310) anlamına gelmektedir. EM3’ü incelediğimizde ise, çevirmenin sözcüğü sözcüğüne çeviri yaparak Baum’un üslubuyla paralel bir yaklaşım sergilediğini görüyoruz. Dikkatimizi çeken bir başka nokta ise EM2 ve EM3’te “great” (KM, s. 11) kelimesinin “uçsuz bucaksız” ifadesi ile karşılanmış olmasıdır. Çevirmenlerin bu ifadeyi seçmesi çocuk okuyucu kitlesinin yeri hayal etmesini kolaylaştırmaktadır.

Tablo 3’deki alıntıyı yerelleştirme-yabancılaştırma kavramları çerçevesinde incelediğimizde ise EM1’in çevirmeninin kişi adlarını yerelleştirdiğini görüyoruz. Metni okuyucu için daha kolay anlaşılabilir kılmak amacıyla uyarlama yapılabileceğini belirten Ottinen’in (bkz. Ottinen 1993: 89, 95, 98, 99) söz konusu değerlendirmesi ışığında EM1’in çevirmeninin, yabancı adlarda okuyucu kitlesinin zorlanacağını düşünerek, daha kolay özdeşleşme sağlayabilmeleri için Türkçeleştirmeye gittiğini söyleyebiliriz. Zira Dilidüzgün’ün de belirttiği gibi “birçok masalda çocuk, özdeşleştiği kahramanla birlikte zorlu bir uğraş verir” (Dilidüzgün 2007: 37). EM2, EM3 ve EM4’de ise isimlerin yabancılığı korunmuştur.

c. Basitleştirme (Genelleştirme)

Tablo 4: *Sihir Dolu Altın Şapka*

KM	<i>There was, in her cupboard, a Golden Cap, with a circle of diamonds and rubies running round it. (s. 211)</i>
EM1	<i>Dolabında çevresi mücevherlerle süslü altın bir kepe varmış. (s. 90)</i>
EM2	<i>Dolabında çevresi elmas ve yakutla işlenmiş bir altın takke vardı. (s. 93)</i>
EM3	<i>Dolabında elmaslarla çevrelenmiş, yakutlarla bezeli bir Altın Şapka vardı. (s. 109)</i>
EM4	<i>Dolabında altın bir başlık vardı; etrafında elmaslar ve yakutlar bulunan bir başlıktı bu. (s. 80)</i>

Tablo 4’de Klingberg’in uyarlama kategorilerinden (bkz. Klingberg 2008: 13, 16) basitleştirmeye bir örnek görmekteyiz. KM’de elmas ve yakutlarla çevrili altın bir kepen bahsedilmektedir. EM2, EM3 ve EM4’de bu taş türlerine yer verilirken, EM1’de genelleştirilmiş ve basite indirgenmiş bir ifadeyle “mücevherler” kelimesi kullanılmıştır. Ancak Shavit basitleştirmenin bazı öğelerin işlevlerini değiştirdiğini, azalttığını ya da işlevsizleştirebildiğini söyleyerek bu stratejiyi eleştirmektedir (bkz. Shavit 1978: 24).

Yukarıdaki tabloda dikkat çekici bir başka nokta ise sihirli bir özelliği olan, yani fantastik bir öğe olan kepin, KM’de büyük harflerle “Golden Cap” (KM, s. 211) olarak yazılmasıdır. Ancak EM3 dışındaki metinlerde küçük harf kullanıldığından bu fantastik öğe kaybolmuştur.

d. Özetleme

İncelediğimiz yapıtlar içinde özetlemenin büyük bölümler halinde yer aldığı tek yapıt EM1 olarak belirlenmiştir. Çevirmen 15, 16, ve 17. bölümlerde yer alan paragraflara ve diyaloglara yer vermemiş, bunları birer cümleyle özetleme yoluna gitmiştir. Kaynak metnin 18. bölümü de çevirmen tarafından özetlenmiştir. Bunun sonrasında gelen 19. bölümden üç paragraf alınmış, 20. ve 21. bölümler ise tümüyle çıkarılmıştır.

e. Fantastik İsimlerden Örnekler

Tablo 5: Metinde Geçen Fantastik İsimler

KM	EM1	EM2	EM3	EM4
Munchkins	Beberuhiler	Mançkinler	Ktırsoylar	Munchkinler
Winkies	Okus Mokuslar	Vinkiler	Kırpıklar	Winkieler
Quadlings	Eciş Bücüşler	Kuvadlingler	Çeyreklikler	Quadlingler

Klingberg'in 19. yüzyıla ait fantastik yapıtlara göre sınıflandırdığı fantastik öğelerden biri insandan farklı dış görünüşü olan doğaüstü yaratıklardır (Klingberg 2008: 84-85). Baum'un da kullandığı bu fantastik karakterlerin isimleri ise yazarın kendi yarattığı isimlerdir. Baum'un yarattığı bir isim olan "Munchkin" "munch (katur kutur yemek)" fiilinin ve "kin (soydaş)" isminin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Bertills'in vurguladığı gibi fantastik tür, isim kullanımı açısından oldukça zengin bir türdür (Bertills 2003: 41) ve Baum da bu kullanımıyla bir zenginlik yaratmaktadır. Nitekim Hearn da "munchkin" kelimesinin Baum'dan sonra dile girdiğini ve sözlüklerde yer aldığını vurgulamaktadır (Hearn 2000: 39).

EM1'de çevirmen "Munchkin" yerine "Beberuhi" kelimesini kullanmıştır. Beberuhi Karagöz oyunundaki kambur cücenin adıdır, aynı zamanda bu kelime "sevimsiz, budala, bücür erkek" (TDK 2005: 230) anlamına da gelmektedir. Çevirmen bu kelimeyi seçerek hem Türk kültüründen bir orta oyun karakterine gönderme yapmış, hem de bu kişilerin kısa boylu olduğunu seçtiği kelimeyle aktarabilmiştir. Bir başka deyişle kaynak metindeki karakterlerin özelliğini koruyarak onu yerelleştirmiştir. EM2'de ise çevirmen bu kelimeyi İngilizce okunuşuyla yazarak aktarmıştır. Oysaki bu kelime hedef okuyucuya hiçbir çağrışım yaptırmamaktadır. Kaynak metin okuyucusu ise yeni bir kelimeyle karşılaşmasına karşın, bu kelimeyle zihninde bir şeyler canlandırabilmektedir. Buna benzer bir durumla ilgili olarak Dilidüzgün kendi yaptığı bir çeviriden örnek vererek, okunması zor olan isimlerin metnin akıcılığı önünde bir engel teşkil ettiğini bu sebeple bu isimleri Türk okurunun yadırgamaması amacıyla bir kereye mahsus parantez içinde okunuşuyla birlikte yazdığını açıklar ve bunun gibi sınırlı alanda kullanılan açıklayıcı çözümlerin bir olumsuzluk yaratacağını düşünmediğini vurgular (bkz. Dilidüzgün 2007: 159). Oysaki bizim örneğimizde

çevirmen bunu metin boyunca sürdürmüştür. Yeğınobalı'nın okurun yabancı isimleri okumada zorlanabileceği ile ilgili kaygılarını ve okura kolaylık sağlanması gerektiği yönünde görüşlerini belirttiğini de dikkate aldığımızda, çevirmenin bu stratejisinin nedeni ortaya çıkmaktadır. Yeğınobalı bunda 1950'li yıllardaki kaygıların rolü olduğunu belirtmesine rağmen, kitabın çevirisini yaptığı dönem olan 1980'li yılların sonunda çocuk yazınında aynı yaklaşımı sürdürmektedir. Çevirmenin buradaki amacının metnin akıcılığını korumak olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü bunu okuyucuyu eğitime yönünde bir karar olarak değerlendirmemiz mümkün değildir. EM3'de ise çevirmen “Kıtırsoylar” kelimesini kullanarak, bu fantastik kelimeyi hem Türkçeleştirmiş hem de yazarla benzer bir etki yaratmıştır. Söz konusu kelimenin İngilizce şekliyle bırakıldığı EM4'de ise tamamen yabancılaştırıcı bir etkiden söz edebiliriz.

Baum, yapıtında diğer bir fantastik öge olan soyu “Winkies” olarak adlandırmıştır. “wink” İngilizcede göz kırpmak anlamına gelen bir fiildir. EM1'de çevirmen bu kelime yerine kendi yarattığı “Okus Mokuslar” ifadesini kullanmıştır. Bu “Hokus Pokus”u anımsatan bir söz öbeği olması nedeniyle çocukların dikkatini çeken ve hoşlarına giden bir ifade olabilir. EM2'de çevirmen kelimeyi ilk örnekte olduğu gibi okunuşuyla yazarak aktarmıştır. Ancak tekrar vurgulamalıyız ki Aslan'ın da belirttiği üzere bu “kültürel aktarım bağlamında doğru değildir”. Bu düşüncesini Aslan “Dünyaca ün kazanmış yazarlar Türkçe'ye iyi ki Balzak, Şiller, Aysendorf şeklinde çevrilmemiş, yoksa o isimleri yeniden doğru haliyle öğrenme durumunda kalacaktık” (Aslan 2002: 139) sözleriyle son derece etkileyici bir şekilde örneklemektedir. EM3'ün çevirmeni söz konusu kelimeyi İngilizce anlamından yola çıkarak “Kırpıklar” olarak çevirmiştir. EM4'de ise kelime aynen İngilizce'siyle bırakılmıştır.

Kitapta yer alan bir başka soy da “Quadlings”dir. Hearn “quad” kelimesinin “dört” demek olduğuna göre serbest bir çeviriyle kelimenin “dördüncü ülkenin küçük sakinleri” şeklinde aktarılabilirliğini belirtmektedir (bkz. Hearn 2000: 48). EM1'de çevirmen bunu “Okus Mokus” örneğinde olduğu gibi bir ikilemeyle “Eciş Bücüşler” olarak aktarmıştır. Bertills çocuk edebiyatında karakterin dış görünüşünü tanıtan isimlerin sıklıkla görüldüğünden söz eder (bkz. Bertills 2003: 121). EM1'de çevirmenin bu isimlendirmesi, karakterleri kısa boylu ve şişman olarak tanıtan Baum'un betimlemesine uygun bir isim öbeğidir. EM2'de ise çevirmen ilk iki örneğimizdeki yaklaşımını sürdürerek, “Kuvadlingler” olarak aktarımda bulunmuştur. EM3'de çevirmen yine Türkçeleştirme yaparak “Çeyreklikler” kelimesini yaratmıştır. Bu soyun adını “Quadlingler” olarak aktaran EM4'ün çevirmeni ise yabancılaştırıcı stratejisini devam ettirmiştir.

Tablo 6: Oz'un Kendini Tanıtırken Kullandığı İfadeler

KM	<i>I am Oz, the Great and Terrible. (s. 187)</i>
EM1	<i>Ben Büyük Oz'um. (s. 76)</i>
EM2	<i>Ben Oz'um, ulu ve müthiş. (s. 78)</i>
EM3	<i>Ben Oz, büyük ve korkunç. (s. 92)</i>
EM4	<i>Ben Oz'um. Büyük ve ürktücü Oz. (s. 69)</i>

Tablodaki alıntı Dorothy ile Oz'un ilk karşılaştıkları sahnededir ve aynı cümle Oz'un diğer kahramanlarla olan görüşmelerinde de yer almaktadır. Oz'un bu sözü onun nasıl

tanındığını anlatan önemli bir cümledir. İnsanların gözünde o çok yüce bir varlıktır ve herkes ondan çekinmektedir. Kendisi de “I am Oz, the Great and Terrible” (KM, s. 187) diyerek bunu vurgulamaktadır. “Ben Büyük Oz’um” (EM1, s. 76) şeklindeki EM1 cümlesinde tek bir sıfat kullanılmış, “terrible” sıfatına yer verilmemiştir. Anlam olarak eksik ve zayıf kalmasına rağmen, şekil olarak KM ile paralellik göstermiştir. Şöyle ki, İngilizce ve Türkçe’de sıfatların ilk harfi küçük harfle yazılır. Fakat *Oz Büyücüsü* adlı yapıtta fantastik türün bir özelliği olarak bazı sıfatlar büyük harfle yazılmıştır. EM1’de de çevirmen büyük harf kullanarak metnin fantastik özelliğini korumuştur. EM2, EM3 ve EM4’de ise tam tersi bir durum söz konusudur. Çevirmenler metinlerinde iki nitelme sıfatına yer vermelerine rağmen, bunları Türkçe’nin yazım kurallarına uygun olarak küçük harfle yazmışlardır. Dolayısıyla metnin fantastik özelliğine dair bir kayıp söz konusudur. Farklı bir ifadeyle, EM1 kaynak dizge normlarına yakınken, EM2, EM3 ve EM4 erek dizge normlarına yakındır.

Sonuç ve Öneriler

İncelememize esas dört çeviri, fantastik çocuk kitabı çevirilerinde uyarlama yapıldığını ortaya koymuştur. Ancak bu uyarlamalar bazen metnin içeriğini ve biçimini bozacak derecede olup metin türünün değiştirilmesiyle sonuçlanabilirken, diğer durumlarda okunabilirliği arttırmak adına çevirinin bir gerekliliği olarak karşımıza çıkmıştır. Araştırmamızda masal türünün özelliklerini taşıyan EM1 ilk duruma örnek olmuştur.

Metin türünde değişikliklere kadar giden bu uyarlamaları kültür aktarımının gerçekleşmesi açısından doğru bulmuyor ve bunun yaşamda olmayan yapıtın yazarına ve çocuklara bir saygısızlık olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca araştırmamız kapsamındaki EM2, EM3 ve EM4, EM1’de yapılan uyarlamanın zorunlu olmadığını da gözler önüne sermiştir.

Çünkü hem kaynak metni bütünüyle aktarmanın hem de çocuklar için okunabilirliği yüksek kılmanın mümkün olduğu EM3 ile kanıtlanmıştır. Dolayısıyla çocuklar için çeviri yaparken, akla ilk gelmesi gereken soru her daim: “kimin için çeviri yapıyoruz?” sorusu olmalıdır. Çeviri bilimci Rita Ottinen’in de dediği gibi, “metnin gelecekteki okuyucularının yararına çeviriyoruz ki bunlar öyküleri dinleyecek ya da okuyacak, öyküleri kendilerine göre yorumlayacak olan çocuklardır. Bu soru ayrıca otorite meselesini de beraberinde getirir. Biz sadece kaynak metnin mesajını verip onda biraz pozitivistlik gerçeği bulmayı amaçlıyorsak, bütün çeviri sürecinin amacını ve işlevini unutuyoruz demektir. Bununla birlikte eğer hedef-dil metninin “okunabilirliğinin” önemini vurguluyorsak çocuk okuyucuya anlayan ve okuma eylemine katılan okuyucu olarak öncelik veriyoruz demektir“ (Ottinen 1993: 4)

Fantastik metin türünün çevirisi hususunda elde ettiğimiz en önemli sonuç çevirmenlerimizin bu konuda yeterince bilgi ve tecrübe sahibi olmadığıdır. Çünkü bu konuda bir çevirmenin başarılı olabilmesi için, türe ait öğelerin çevirisinde yapıtın yazarı gibi özgünlüğünü ortaya koyabilmesi gerekmektedir. Fantastik ve bilimkurgu alanında çeviriler yapan EM3’ün çevirmeni bunu başarmıştır. Bu durum bize fantastik türün çevirisinde uzmanlaşmanın önemini göstermektedir.

Metin dışı öğelerden resimler açısından yaptığımız incelemede ise EM1, EM2 ve EM4’ün çocuk kitabının taşınması gereken özelliklere sahip olmadığı belirlenmiştir. Bu

durumun çocukların kitaplara karşı geliştireceği tutum üzerinde olumsuz bir etkisi olacaktır.

EM3 ise orijinal yapıtımıza benzer şekilde resimler açısından zengindir. Fantastik tür yapıtlarda yer alan resimlerin metni desteklediğini göz önünde bulundurduğumuzda EM3'ü bu açıdan nitelikli bir yapıt olarak değerlendirmemiz mümkündür.

Yaptığımız çalışma neticesinde fantastik çocuk kitabı çevirilerinde uyarlama başlı başına bir yöntem olarak izlenmemelidir diye düşünüyoruz. Ayrıca Çocuk kitaplarının tasarım özelliklerinin metni bütünlendiği bilincinin uyanması ve yaygınlaşması amacıyla yapılacak akademik çalışmalarla bu alandaki iyi örnekler ortaya çıkarılmalıdır.

Çocuk edebiyatı ve fantastik türün çevirisinde uzmanlaşmaya gidilmelidir diye düşünüyor ve akademik eğitimde fantastik çocuk kitabı derslerinin seçmeli ders olarak açılmasını öneriyoruz ve ayrıca konunun son derece güncel olmasına rağmen bu alanda az sayıda çalışma bulunduğuna dikkat çekmek istiyoruz.

Kaynakça

- Aslan, Osman** (2002): Kültürel Aktarım Bağlamında Çevrilebilirlik- Çevrilemezlik Tartışmalarının Eleştirel Değerlendirilmesi ve Uygulamaya Yönelik Bir Yöntem Önerisi. *Ege Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, IV Edebi Çeviri ve Kültür Özel Sayısı, İzmir, s. 133-141.
- Baum, Lyman Frank** (1999): *Zümrüt Kent Oz Büyücüsü*, çev. Nihal Yeğinobalı, (3. Baskı), İstanbul.
- Baum, Lyman Frank** (1995): *Oz Büyücüsü*, çev. Feza Özgen, İstanbul.
- Baum, Lyman Frank** (2002): *Oz Büyücüsü*, çev. Bengi Pirim, (2. Baskı), İstanbul.
- Baum, Lyman Frank** (2007): *Oz Büyücüsü*, çev. Volkan Yalçıntoklu, İstanbul.
- Bertills, Yvonne** (2003): *Beyond Identification Proper Names in Children's Literature*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Åbo Akademi University, Finlandya.
- Bilgin, Zeynep** (1983): *An Exploratory Study About The Evaluation of Children's Books Market In Turkey*, Boğaziçi University, Master of Arts in Business Administration.
- Boratav, Pertev Naili** (2003): *100 Soruda Türk Folkloru*, K Kitaplığı, İstanbul.
- Bouslough, Gail** (2007): *Appropriating Wonderland: Nostalgia and Modernity in the Children's Fanta of Lewis Carroll's Alice Books and L. Frank Baum's "The Wonderful Wizard of Oz"*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Claremont Graduate University, California.
- Desmidt, Isabelle** (2006): A Prototypical Approach within Descriptive Translation Studies? Colliding Norms in Translated Children's Literature, *Children's Literature in Translation Challenges and Strategies*, Manchester.
- Dilidüzgün, Selahattin** (2007): Çocuk Kitaplarının Çocuğun Sanat Eğitimine Katkısı, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, 04-06 Ekim 2006, Ankara.
- Demirkan, Murat** (2005): Türkçe'de Belirli Geçmiş Zamanda Kullanılan -dı'nın ve Duyulan Geçmiş Zaman Olan -mış'ın Anlam Bilimi, *Uluslararası IV. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri*, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı, Çanakkale.
- Gangi, Jane M.** (2004): *Encountering Children's Literature an Arts Approach*, Pearson Education, Inc., Boston.
- Hearn, Michael Patrick** (2000): *The annotated Wizard of Oz: The Wonderful Wizard of Oz*, Norton New York.

- Kakıncı, Tarık Dursun** (1979): Çocuklara Kitaplık, *Türk Dili Dergisi*, Yıl: 28, Cilt XXXIX, Sayı: 331.
- Klingberg, Göte** (2008): *Facets of Children's Literature Research*, The Swedish Institute for Children's Books, Stockholm,
- Munday, Jeremy** (2001): *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*, London and New York.
- Oğuzkan, Ferhan** (2006): *Çocuk Edebiyatı*, Ankara.
- O' Neal Riley, Michael** (1988): *Introductory Interiors: The Development of L. Frank Baum's Imaginary World*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Emory University.
- Ottinen, Rita** (1993): *I am Me- I am Other: On the Dialogics of Translating for Children*, Tampere.
- Sever, Sedat** (2007): Çocuk Edebiyatı Öğretimi Nasıl Olmalıdır?, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu*. Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, 04-06 Ekim 2006, Ankara.
- Shavit, Zohar** (1978): Çocuk Yazını Çevirisi, Çeviren: Pınar Besen, in: *Çocuk Yazını Çevirisinin Yazınsal Çoğuldizgedeki Konumu Açısından Belirlenmesi, Metis Çeviri Dergisi*, Sayı: 15, 1991.
- Toral-Barda, Zuhâl** (1998): Alice Harikalar Ülkesinde'ki Kültürel Gerçekliklerin Fransız ve Türk Kültürlerine Yansıması, *Çeviribilim ve Uygulamaları*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, s. 119-127.
- Tosun, Muharrem** (2002): Erek Odaklı çeviribilim Kuramlarının Kültürel Aktarma Bakışı ve Çeviribilimde Paradigma Değişimi, *Ege Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. IV. Edebi Çeviri ve Kültür Transferi Özel Sayısı, İzmir.
- Toury, Gideon** (1995): *Descriptive Translation Studies and Beyond*, Amsterdam.
- Türk Dil Kurumu** (2005): *Türkçe Sözlük*, Ankara.
- Venuti, Lawrence** (1995): *The Translator's Invisibility*. London and New York.
- Yetim, Arzu** (2006): Çocuk- Edebiyat-Sanat Etkileşiminin Sağlanması ve Çocuk Ve Gençlik Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış. *II. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyatbilim Kongre Bildirileri I. Cilt*, Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sakarya.

Online Kaynaklar

- Baum, Lyman Frank** (1900): *The Wonderful Wizard of Oz*, Chicago, <http://etext.virginia.edu/toc/modeng/public/BauWiza.html>, (son erişim tarihi: 15.02.2015)
- <http://www.meb.gov.tr/haberler/haberayrinti.asp?ID=924>, (son erişim tarihi: 15.02.2015).
- <http://www.imdb.com/title/tt0032138/>, (son erişim tarihi: 15.02.2015).
- <http://home.comcast.net/~dwtaylor1/childrensliteeven.html>, (son erişim tarihi: 15.02.2015)
- <http://www.imdb.com/title/tt0066801/>, (son erişim tarihi: 15.02.2015).